

Waarom geef ik straf?

Leunis van Klinken

Dit materiaal is onderdeel van het compendium christelijk leraarschap dat samengesteld is door het lectoraat Christelijk leraarschap van Driestar hogeschool. Zie ook www.christelijkleraarschap.nl.

| | |
|-------------------------------|--|
| Samenvatting | Een artikel over de gewetensvormende waarde van straf. |
| Bronvermelding | Klinken, Leunis van (2016). <i>Waarom geef ik straf?</i> In H. Vermeulen (red.), <i>Gids, volg het spoor</i> . Gouda: lectoraat Christelijk leraarschap. |
| Thema * | Leraar |
| Gebruik ** | Hoofd |
| Plaatsingsdatum | 2016 |
| Gerelateerde artikelen | n.v.t. |
| Trefwoorden | Gewetensvorming, belonen |

* In het compendium wordt al het materiaal verdeeld over de acht thema's van christelijk leraarschap: *onderwijs, inspiratiebronnen, leraar, leerling, leerstof, didactiek, schoolteam, leidinggevenden*.

** Het materiaal kan gebruikt worden als onderbouwing en visievorming (*hoofd*), bezinning en reflectie (*hart*) of biedt concrete handreikingen en voorbeelden (*handen*).

WAAROM GEEF IK STRAF?

Leunis van Klinken



Of hij de straf verdiend had, was voor Jan geen vraag. Hij was in zijn drift veel te ver gegaan en had mijnheer Van der Laan, docent Nederlands, belachelijk gemaakt ten aanhoren van de hele klas. De straf was ook niet mals. Nadat hij het lokaal was uitgestuurd, kon hij na afloop van de les zijn strafwerk in ontvangst nemen. Van der Laan had er weinig woorden aan vuil gemaakt. Een compleet hoofdstuk overschrijven had hem een avond gekost. De volgende dag nam Van der Laan het strafwerk zwijgend in ontvangst. Toen Jan daarna het lokaal verliet, zag hij nog net vanuit zijn ooghoeken dat Van der Laan zonder verder aandacht aan het strafwerk te besteden de volgeschreven vellen papier met een boog in de prullenbak mikte.

De beschreven situatie is herkenbaar. Niet één leerkracht of docent ontkomt eraan om weleens straf te geven. Meestal wordt straf gegeven in de vorm van strafwerk. Wanneer dat op tijd wordt ingeleverd of uitgevoerd, is de kous af. Maar is straf uitsluitend vergelding voor ongehoorzaamheid? Kan straf ook een opvoedkundige waarde hebben? In deze bijdrage proberen we ons vanuit de christelijke pedagogiek op deze vragen te bezinnen. Omdat elk kind als schepsel Gods uniek is en elke context weer anders is, zal duidelijk zijn dat een pasklaar antwoord dat voor elke leerling geldig is, niet gegeven kan worden. Wel geven we een aantal overwegingen die een christelijke leraar kunnen helpen om meer in het algemeen een standpunt te bepalen als het gaat om de vraag of er gestraft zou moeten worden en welke functie straf zou moeten hebben.

NIET STRAFFEN, MAAR BELONEN

In de hedendaagse pedagogiek is de mening algemeen gangbaar dat het belonen van het gewenste gedrag de voorkeur heeft boven het bestraffen van het ongewenste gedrag. Het uitgangspunt in de opvoeding dient te zijn dat we het goede belonen. Dat zou beter werken dan het foute gedrag te bestraffen. De voorkeur dient daarbij uit te gaan naar belonen in de vorm van

een compliment. Het kind krijgt het compliment in de eerste plaats niet om wat hij doet, maar om wat hij is. Dit zou het kind een gevoel van eigenwaarde geven en het zelfvertrouwen versterken. Straf daarentegen zou als nadeel hebben dat het agressie oproept, stiekem gedrag in de hand werkt en kinderen angstig maakt. Bovendien zou je met straf wel het ongewenste gedrag afleren, maar het kind leert er niet van wat het gewenste gedrag is.

Zo wordt ook, wanneer het om bijvoorbeeld kinderen met voortdurend druk gedrag gaat, het advies gegeven om het kind een compliment te geven zodra dit het gewenste gedrag laat zien. Probeer zo min mogelijk te straffen, omdat het kind vaak zelf niets aan zijn gedrag kan veranderen omdat het niet bewust druk is.

Nu beseft men in de hedendaagse pedagogiek ook wel dat opvoeden zonder straffen niet mogelijk is. Straf zou dan op zijn plaats zijn als het kind voor zichzelf of zijn omgeving gevaarlijk gedrag vertoont. De straf is er in die situatie op gericht dat dit gevaarlijke gedrag direct stopt. Waarbij natuurlijk wel aan het kind uitgelegd moet worden waarom het gedrag gevaarlijk is.

Verder is het belangrijk om consequent te zijn met het geven van straf. Wanneer er gestraft moet worden, dan heeft een sociale straf, zoals het ge-

ven van een standje of het laten blijken van misprijzen, de voorkeur. De straf die gegeven wordt, zo is het advies van de hedendaagse pedagogen, moet ook in verhouding staan met de aard van het grensoverschrijdend gedrag. De leraar moet bij dit alles beseffen dat straf een enorme impact op het kind heeft.

In deze heden ten dage gangbare opvatting gaat men ervan uit dat straf geen heilzame werking en positieve functie heeft. Straf wordt beschouwd als een negatief middel dat alleen in het uiterste geval gebruikt mag worden om een gedragsverbetering te bewerkstelligen - als positieve middelen, zoals belonen, daarvoor falen. Zowel belonen als straffen zijn in deze benadering een middel om te komen tot een verandering van het gedrag, waarbij de focus niet ligt op de innerlijke drijfveren, maar op het uiterlijk waarneembaar gedrag.

GEWETENSFORMING

In deze opvatting ontbreekt, vanuit christelijk pedagogisch perspectief, een belangrijk aspect van de straf. Christelijke pedagogen uit de vorige eeuw hebben erop gewezen dat straf een gewetensvormende waarde heeft. Men name de pedagoog Kohnstamm (1875-1951) benadrukte dat sterk. Omdat Kohnstamm een voorstander

▶ EEN IN OPRECHTHEID TOEGEDIENDE STRAF DOET EEN BEROEP OP HET KINDERLIJK GEWETEN

was van de openbare school en lid van de PvdA, is er binnen het christelijk onderwijs nooit veel aandacht geweest voor zijn pedagogisch werk. Wat de functie van het straffen betreft, kunnen we echter van hem leren. Voor Kohnstamm is de straf het middel dat de opvoeder bezit om het sluimerend geweten te wekken. Een in oprechtheid door de opvoeder toegediende straf doet een beroep op het kinderlijk geweten. In de visie van Kohnstamm en andere pedagogen, zoals Waterink (1899-1966), is het geven van straf het opzettelijk toevoegen van leed aan de opvoeding met als doel om het schuldbesef te wekken. Ze waarschuwden in dit verband tegen het straffen uit willekeur. Als het kind willekeur merkt, is de straf een wraakmaatregel geworden die geen schuldbesef, maar haat oproept. Het geven van straf moet voor de opvoeder een daad van gehoorzaamheid zijn aan Gods gezag. 'Het

is van het allergrootste gewicht dat het kind leert ons te gehoorzamen omdat het voelt – al doorziet het dit niet – dat ook wij gehoorzamen’ (Kohnstamm, 1929, pag. 276). Daarnaast hebben pedagogen uit de vorige eeuw benadrukt dat geen strafdaad voltooid is zonder het schenken van vergiffenis.

Gezien het karakter van de pedagogische straf draagt deze dus niet het karakter van wraak of vergelding, maar van hulp - en ze wordt gegeven uit liefde. Het behoort een afschaduwing te zijn van de liefde waarmee God Zijn kinderen kastijdt. Zelfs een humanistisch georiënteerd pedagoog uit het midden van de vorige eeuw als Langeveld (1905-1989) beschouwde de straf nog als een middel om het kinderlijk geweten wakker te roepen. Helaas is deze visie op straf onder invloed van het hedendaagse pedagogische denken bijna geheel teloorgegaan.

In het volgende citaat geeft prof. Waterink kort en bondig de christelijke pedagogische visie op straf weer: ‘En dan ten slotte, een paedagogische straf moet altijd zijn een middel tot verbetering en moet altijd in zich sluiten de weg tot verzoening. Het einde van de strafmaatregel dient altijd te zijn, dat de leraar en leerling elkaar weer “vinden”. Altijd opnieuw moet het bewustzijn levendig zijn bij de leerlingen, dat het “nu vergeven

is”. En zowel de leraar als de ouders moeten van die vergevingsgedachte uit de straf bepalen. Want alleen een straf, die gericht is op het vergeven, werkt werkelijk karaktervormend’ (Waterink, 1956, pag. 71).

EEN GOED GESPREK

Terug naar Jan en mijnheer Van der Laan. Of hij de straf verdiend had, was voor Jan geen vraag. Hij was in zijn drift veel te ver gegaan en had mijnheer Van der Laan, docent Nederlands, belachelijk gemaakt ten aanhoren van de hele klas. De straf was ook niet mals. Nadat hij het lokaal was uitgestuurd, kon hij na afloop van de les zijn strafwerk in ontvangst nemen. Van der Laan had hem ernstig aangekeken. Of Jan begreep waarom hij straf kreeg?

Een compleet hoofdstuk overschrijven had hem een avond gekost. De volgende dag nam Van der Laan het strafwerk in ontvangst. ‘Ga zitten, Jan, dan moeten we eerst eens praten.’ Het was een goed gesprek geworden, waarbij zowel Jan als Van der Laan zich in het hart liet kijken. Jan moest toch wel even vechten tegen zijn tranen, toen Van der Laan aan het eind van het gesprek zei dat alles vergeven was. Met een stevige handdruk hadden ze afscheid van elkaar genomen.

REFLECTIE

- Hoe beoordeel je de hedendaagse benadering van straffen en belonen?
- Wanneer kan een straf gewetensvormend werken?
- Hoe kun je proberen te voorkomen dat een leerling de straf als een wraakmiddel ervaart?

REFERENTIES

- Aussems, A. en Zwaan E.J. (1991). *Straffen in de opvoeding*. Amersfoort/Leuven: De Tijdstroom.
- Brons-Van der Wekken, S. (red.) (2010). *Opvoeden, boeiend en vermoeiend*. Apeldoorn: De Banier.
- Kohnstamm, Ph. (1929). *Schepper en scheidung*. Deel II, Persoonlijkheid in wording. Haarlem: Tjeenk Willink.
- Langeveld, M.J. (1938). *De opvoeding van zuigeling en kleuter*. Een boek voor ouders en opvoeders. Amsterdam: Meulenhoff.
- Matze, J. (2010). *Opvoeden, een opgave*. Houten: Den Hertog.
- Waterink, J. (1956). *De schooljaren onzer kinderen. Samenspel van school en gezin*. Kampen: Kok.

In het compendium van het lectoraat Christelijk leraarschap is een handreiking opgenomen die christelijke leraren kunnen gebruiken om zich persoonlijk te bezinnen of met elkaar in gesprek te gaan over een christelijke pedagogische visie op het geven van straf. De bovenstaande bijdrage is daar een samenvatting van.